

FILOSOFI & PSYKOLOGI

FILOSOFIHISTORIA MED EVOLUTIONSTEORI SOM KRYDDA

Apan & filosofen – Evolutionära svar på filosofiska frågor

Farshid Jalalvand

Fri Tanke

164 sidor

ISBN 9789189139398

Av Patrik Lindenfors | Respons 3/2022 | Läst recension | 8 min läsning

Farshid Jalalvand är kompetent som skribent och hans bok är trivsamt läsning. Man känner sig klokare efter läsningen än man var innan. Emellertid visar det sig att evolutionsteorin sällan har särskilt tydligare svar att ge på filosofiska frågor. Texten behandlar mer de filosofiska frågorna i sig, deras historia och hur man ska tolka dem. 8:28

Farshid Jalalvand. Foto: Emma Larsson

UNDERTITELN PÅ Farshid Jalalvands debutbok *Apan & filosofen* är "evolutionära svar på filosofiska frågor". Kan en vetenskaplig teori verkligen tillhandahålla svar på frågor som meningen med livet, moralens ursprung och verklighetens natur? Svaret är både ja och nej, som så ofta när det kommer till filosofi.

Ta en sådan sak som meningen med livet, som är den fråga Jalalvand börjar boken med. Det finns inget syfte i evolutionsteorin, inget mål och ingen mening. Ändå verkar det som att levande varelser har ett syfte: att överleva och fortplanta sig. Kopior av gener från de individer som lyckas med detta blir fler i nästa generation, medan kopior av gener från individer som dör och inte fortplantar sig försvinner. Betraktar man den här processen över längre tidsperioder ser det onekligen ut som fortplantning är organismers syfte. Ser man det ur genernas perspektiv har det här resulterat i metaforen om *den själviska genen* – evolutionen fungerar som om gener vore själviska.

Fast den själviska genen är förstås bara en metafor. Gener har ingen agens, ingen vilja och inget mål. Ett syfte för en enskild gen eller organism går bara att urskilja om man betraktar hela processen. En enskild instantiering av en gen vill inget alls. Och i den mån organismer "vill" något är det att ha sex. Det finns ingen förståelse hos ett träd om att "släpper jag mina pollen nu så bildas frön hos grannträdet sen, där hälften av generna är mina." För att kunna tala om mening måste man väl först ha evolverat tänkande?

Så vad är då svaret på frågan om meningen med livet? "Fortplantning" känns onekligen i sig självt betydelsefull. Om jag ser till mig själv involverar livets mening visserligen min fru och mina tre barn, men också karriär, musik, god mat, bra vänner och böcker. Om dessa har (den biologiska) evolutionsteorin inga svar att ge. Jalalvand slår ett slag för tristessen som meningens ursprung. Ja, kanske det. Så svarar evolutionsteorin på frågan om meningen med livet? Både ja och nej.

Jalalvand är högst medveten om sådana komplikationer – det är i mycket det boken handlar om. Det gör att texten mer behandlar de filosofiska frågorna själva, deras historia och hur man ska tolka dem, än de ger verkliga evolutionsbiologiska svar. Boken innehåller inga revolutionerande insikter utan är mer en traditionell och kortfattad översikt av filosofihistorien, med vissa inslag av evolutionsteorin som krydda. Det är motståndsfri och trivsamt läsning som gör att man känner sig klokare efter läsningen än man gjorde innan.

EN ANNAN FILOSOFISK fråga Jalalvand undersöker är moral. Är det moraliskt fel att slå sina barn för att vi kommit överens om att övervåld mot hjälplösa kännande individer är fel? Eller är det moraliskt fel att slå sina barn för att världen är på ett sätt som gör det uppenbart att sådant våld är förkastligt? Om det senare alternativet är det riktiga är det väldigt tråkigt att det dröjt ända till nu innan vi insett den sanna, goda moralen. Mänsklighetens historia är tusentals år gammal och skriven i blod, med frekventa inslag av barnmisshandel, slaveri, diktatur, tortyr och djurplågeri. Om moral är inskriven i naturen har det varit en lång väntan på att vi skulle inse sanningen. Det tog i och för sig lika lång tid att komma fram till dagens förfinade kunskap om hur världen fungerar. Vi lär oss, en observation som gäller både sakkunskap och etik.

Jalalvand lutar sig i det här avsnittet mot forskaren Mikael Tomasellos forskning om moral. Tomasello har utformat en teori om moralens historia utifrån studier av barn och primater. Slutsatserna från den forskningen har jag personligen ganska stora problem med. De utgår från det gemensamma: barn föds med vissa moraliska impulser och primater har också moraliska regler. Så viss moral är medfödd. Men olika primatarter uppför sig väldigt olika. Om våra närmaste släktingar har en sorts moral, gäller andra moraliska regler för de primatarter som betar sig annorlunda? Människor är för övrigt en annan art än våra närmaste släktingar, så vad har de med oss att göra? Har djur över huvud taget moral – etik handlar ju om att välja mellan beteendialternativ?

Antaganden om naturgiven mänsklig moral hjälper oss inte alls om vi vill förstå varför det var ett folknöje att elda upp katter på medeltiden, medan vi i vår tid betraktar människor som låter sommarkatter klara sig själva som barbarer. Mycket har hänt under den mänskliga historiens gång, något som inte kan förklaras av det som är medfött och gemensamt. Medan vi fortfarande

har våra evolverade två armar och två ben har moralen genomgått en fullständig revolution. Barn föds uppenbarligen med moraliska impulser, men dessa kan tydligen formas litet hur som helst.

”

Det är högst kompetent skrivet men ämnesbredden gör boken något ytlig. Med tanke på Jalalvands uppenbara kompetens som skribent tror och hoppas jag att den här boken bara är uppvärmningen.

DET ÄR OCKSÅ svårt att argumentera för att religion på något sätt speglar vår medfödda moral på det sätt Jalalvand menar. Läs de religiösa regelböckerna. Visst kan religioner verka överens om att man inte bör döda, stjäla och ljuga. Men Bibeln har varken förbud mot slaveri eller barnmisshandel och Koranen föreskriver att ”De som kämpar mot Gud och Hans Sändebud [...] skall utan förskoning dödas eller korsfästas eller få hand och fot på motsatta sidor avhuggna eller förvisas från [sitt] land.” [5: 33] Dessa böcker speglar mänsklig moral, men som den såg ut på järnålder och tidig medeltid, inte nutid.

Jalalvand är annars klädsamt avvisande gentemot de religiösa stråken i filosofihistorien. Dessa stråk stör historien, på samma sätt som alkemin är ett störande inslag i kemins historia, och på samma sätt som astrologin känns som ett förfulande inslag i astronomins historia. Från början gjorde man inte åtskillnad mellan religion och filosofi på det sätt man gör nu. I dag känns konflikt närmast ofrånkomlig. Jalalvand ger välbehövlig historisk kontext:

Man ska inte klandra antikens människor alltför hårt när man tar del av deras tankar. Den förmoderna människan kan närmast liknas vid en patient som vaknar upp ur en koma med minnesförlust: Hon vet inte vem hon är, eller vad hon kommer ifrån. [...] Idag vet vi vad människan är och var hon kommer ifrån. Hon är ett djur, bland många andra på vår planet. [...] Människan uppstod inte som en färdig produkt som hon själv trodde när hon (i och med uppbringandet av en stark abstrakt tankeförmåga) vaknade ur sin koma. Hon är precis som alla andra arter på vår planet en evolverad varelse.

EN BRÄNNANDE FRÅGA för nutiden är hur pass formbara vi är. Var och en kan se hur lika enäggstvillingar är. Vi vet också att medeltidsmänniskor var enormt annorlunda jämfört med oss, både i hur märkta deras kroppar blev och hur aningslösa de var om verklighetens beskaffenhet och mänskliga rättigheter. Så vi formas uppenbarligen av både arv och miljö. Det vet väl alla?

Dock har social ingenjörskonst gjort underverk för människans villkor och vi (i västvärlden) lever nu längre och friskare liv än någonsin tidigare. Undersöker man skillnader mellan människor i västerländska populationer blir därför genomslaget av genetiska skillnader mycket

stort (minskar man miljöns inflytande blir genernas relativa inflytande automatiskt större – det är så proportioner fungerar). Verkligt stora miljöskillnader i uppväxtförhållanden har närmast försvunnit medan mänsklighetens gener i stort sett är oförändrade.

Det lär de dock inte vara länge till. Möjligheten att förändra vår arvs massa har tagit ett enormt språng i och med den nya CRISPR-tekniken. Vi står på tröskeln till en verkligt ny tid. För första gången i livets historia kan en art ta kontroll över sin egen evolution. Vi kan snart inte bara bota sjukdomar, utan håller också på att dyrka upp möjligheten att ändra på centrala mänskliga färdigheter. Vi kan redan introducera helt nya egenskaper i mänskligheten. För detta finns bara små biologiska hinder – bara fantasin sätter gränserna. Det är dock inte alla utvecklingsvägar som är något att se fram emot. Tvärtom finns en hel del mardrömsvisioner. En designad krigarkast? Lättmanipulerade lydiga medborgare? Människor som är lyckliga hur hårt de än tvingas tvångsarbete? Här finns många etiska frågor att fundera över och diskutera.

Jalalvand hinner med många ämnen på få sidor. Det är högst kompetent skrivet men ämnesbredden gör boken något ytlig. Med tanke på Jalalvands uppenbara kompetens som skribent tror och hoppas jag att den här boken bara är uppvärmningen.

Patrik Lindenfors

Patrik Lindenfors är forskare vid Institutet för framtidsstudier. [Läs alla texter](#)